

De Franstalige openbare bibliotheken in België, een onontgonnen gebied

Lutgart Schatteman, OCMW Gent

“Wat weet u over de Franstalige openbare bibliotheken in België?” Meerdere keren heb ik gedurende mijn grauaatsopleiding Bibliotheek-, Documentatie- en Informatiekunde aan het VSPW Gent die vraag gesteld aan docenten. Steeds kreeg ik als antwoord: “een blinde vlek, een grijze zone.” Diezelfde vraag gaf bij bibliothecarissen werkzaam in een Nederlandstalige bibliotheek als resultaat “een onontgonnen gebied” of “een ander gebied”.

De enige manier om meer te weten te komen over de Franstalige openbare bibliotheken was zelf op zoek te gaan naar gegevens en die informatie te verwerken in een eindwerk. De weinige Nederlandstalige informatie die ik vond bestond telkens uit een vergelijkende studie van de Franstalige en Nederlandse decreten van 1978. Die waren een heel groot hulpmiddel als eerste kennisgeving met de Franstalige openbare bibliotheken maar ... een stukje gedateerd. Ondertussen hebben het uitvoeringsbesluit van 14 maart 1995 en vooral het decreet van

30 april 2009 plus het uitvoeringsbesluit van 19 juli 2011 het Franstalige bibliotheeklandschap grondig hertekend. Het resultaat van mijn zoektocht heb ik verwerkt in mijn eindwerk. Het doel van dit artikel is om geïnteresseerden wegwijs te maken in het huidige netwerk van de Franstalige openbare bibliotheken, of le Réseau public de la Lecture, en ze in hun context te plaatsen.

WETGEVEND EN CULTUREEL KADER

De Franstalige openbare bibliotheken behoren tot de bevoegdheid van de Franse Gemeenschap waarvan de

acties zich uitstrekken zowel over het Brusselse als over het Waalse Gewest (uitgezonderd de Duitstalige gemeenten). De Franse Gemeenschap slaat niet op een grondgebied maar op een gemeenschap van Franstaligen gevestigd in het Waals Gewest (de vijf Franstalige provincies), in Brussel of in één van de gemeenten met faciliteiten voor de Franstaligen. Ze omvat ongeveer 4,3 miljoen Franstaligen waarvan 3,4 miljoen (79,1%) in het Waals Gewest en 0,9 miljoen (20,9%) in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

De Franse Gemeenschap noemt zichzelf sinds 25 mei 2011 la Fédération Wallonie-Bruxelles of FWB. Deze benaming is — net zoals de foutief gebruikte Franstalige Gemeenschap — niet opgenomen in de grondwet van België. Op het moment dat het Parlement en de regering van de Franse Gemeenschap overgingen tot

de naamsverandering hebben ze bepaalde regels vastgelegd. Zo is de nieuwe benaming niet van toepassing op wetteksten en andere juridische documenten. Wat alle andere informatie of communicatie betreft, staat men erop dat de benaming en het logo van FWB worden gebruikt.

Binnen het departement Cultuur onderscheidt men zes algemene diensten of *services généraux* die zich inzetten voor één of meerdere culturele sectoren. Le Service général des Lettres et du Livre — vaak afgekort als SGLL — is de algemene dienst die het steunen van alle actoren die een rol spelen bij het promoten van het boek, van het lezen en van de Franse taal als missie heeft. Om die missie te realiseren heeft ze haar werking verdeeld in vier diensten waaronder Le Service de la Lecture publique (SLP) of de dienst voor de Openbare leetuurvoorziening. De SLP heeft verschillende taken waaronder

het ontwikkelen van le Réseau public de la Lecture of het Openbare netwerk voor openbare lectuurvoorziening. Dit is het netwerk dat bestaat uit openbare bibliotheken die erkend zijn door de Franse Gemeenschap of die een aanvraag tot erkenning hebben ingediend. Naast het erkennen van de openbare bibliotheken staat het SLP eveneens in voor het verlenen van subsidies, het verzekeren van een constante bijscholing van de bibliothecarissen, het informeren via eigen publicaties en het ontwikkelen van bibliotheconomische hulpmiddelen.

DE OPENBARE BIBLIOTHEEK, DEEL VAN LE RÉSEAU PUBLIC DE LA LECTURE

Tot voor het decreet van 30 april 2009 kon je het Réseau public de la Lecture of RPL omschrijven als het geheel van alle erkende openbare bibliotheken plus de overheidsdiensten verantwoordelijk voor de opleidingen, de begeleiding en de opmaak van de statistieken binnen de Franse Gemeenschap of plus kortweg de SLP. Dit geheel was vastgelegd binnen het voormalig decreet van 28 februari van 1978, het eerste decreet van de Franse Gemeenschap dat structuur bracht binnen het bibliotheeklandschap. In het decreet van 30 april 2009 wordt het RPL omschreven als volgt:

“Het is een gestructureerd en coherent geheel van de operatoren van de service public de la lecture of de openbare leesvoorziening, (...). Het is

een geheel van relaties, uitwisseling en overleg tussen de verschillende operatoren. Het decreet verdeelt de RPL in directe en steunoperatoren.”

Dit vrij nieuwe decreet dat in werking is getreden op 1 januari 2010, herstructureerde samen met zijn uitvoeringsbesluit van 19 juli 2011, helemaal het RPL. Het decreet stelt als overgangmaatregel dat de bibliotheken die rechtmatig erkend zijn volgens het decreet van 28 februari 1978 tot 1 januari 2015, van de subsidies genieten volgens het decreet van 28 februari 1978. Dit geeft de bibliotheken vijf jaar de tijd om te worden erkend binnen het nieuwe decreet. Tot op heden vertoont de RPL nog vele kenmerken van de vorige structuur. Op dit ogenblik zitten ze nog in een overgangsfase van de oude structuur naar de nieuwe.

RPL VÓÓR DECREET 2009

Voor de openbare bibliotheken binnen de Franse Gemeenschap, net zoals voor de Vlaamse Gemeenschap, was de toepassing van de Wet Destrée van 17 oktober 1921 het begin van de ontwikkeling van de bibliotheken. Reeds vanaf de jaren vijftig onder het ministerie van Léo Callard was er sprake om de wet Destrée van 1921 te herzien. Het duurde tot 1946 tot de wet werd aangevuld met verbeteringen. Maar dat bleek niet voldoende en de nood aan een nieuwe basistekst stelde zich steeds meer en meer. Vanaf 1964 werd door de Franstalige en Nederlandstalige dienst

BRUSSEL: DAT BEETJE ANDERS

Volgens *le principe de territorialité* heeft de Franse Gemeenschap enkel bevoegdheden binnen het Franse taalgebied. Maar binnen het tweetalig Brussels Hoofdstedelijk Gewest hebben zowel de Vlaamse Gemeenschap als de Franse Gemeenschap hun bevoegdheden. Het feit dat decreten van toepassing zijn op instellingen en niet op personen hebben ervoor gezorgd dat men in Brussel drie gemeenschapscommissies heeft opgericht. Dit zijn de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) la Commission communautaire Française (Cocof) en de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC). De GGC is gemachtigd voor die instellingen die tot geen taalgroep behoren, voor het leveren van steun aan gehandicapten, ouderen, kinderen, vreemdelingen en voor de algemene gezondheidszorg. De bevoegdheden van de Cocof zijn uitgebreider dan die van de VGC.

samengewerkt aan een wetsontwerp dat werd voorgelegd aan de Raad van State. Zowel het onderzoek naar de financiële implicaties als de communautaire spanningen beletten dat het aan het parlement kon worden voorgelegd.

Met de eerste grondwetsherziening van 24 december 1970 werden de drie cultuurgemeenschappen opgericht. De Cultuurraden van de Nederlandse en de Franse Cultuurgemeenschappen werden geïnstalleerd op 7 december 1971 en kregen de bevoegdheid om wetstekrachte bepalingen te maken voor o.a. culturele aangelegenheden. Hun bevoegdheden waren nog uiterst beperkt. In 1970 werd ook de basis gelegd voor de oprichting van drie gewesten.

Het Franstalig ontwerp van de in 1968 opgestelde wettekst werd aangepast en herwerkt tot een ontwerp van een decreet en vervolgens voorgelegd aan de afdeling Wetgeving van de Raad van State. Die gaf advies op 6 juni 1972.

Op basis van een project van zijn voorganger diende Minister Jean-Maurice Dehousse, de toenmalige minister van Cultuur, een nieuw voorstel in dat werd goedgekeurd en leidde tot

het decreet van 28 februari 1978: *décret du conseil culturel de la communauté française organisant le Service public de la Lecture*, M.B. 21/4/1978. Het decreet werd door de Cultuurraad aangenomen op 21 februari 1978, door de Koning bekrachtigd op 28 februari 1978 en in het Belgisch Staatsblad bekendgemaakt op 21 april 1978. Het trad in werking op 1 juli 1978.

Dit decreet was een hele grote stap in het verdere proces tot het uitgroeien van de openbare bibliotheken tot professionele organisaties. Het was het eerste decreet van de Franse Cultuurgemeenschap dat structuur bracht binnen het bibliotheeklandschap. Een eerste hiërarchie ontwikkelde zich in de volgende tien jaar en die zag er uit als volgt: Op niveau van de gemeenten was er in de eerste plaats de Bibliothèque publique Locale (BL) gevormd door één (of meerdere) bibliothèque locale-pivot (hoofdfiliaal), filiale (filiaal) en dépôt (uitleenpost). Het geheel vormde een netwerk van een plaatselijke openbare bibliotheek binnen een bepaald werkgebied. Wanneer men spreekt over les réseaux de bibliothèques locales, spreekt men over het geheel van de plaatselijke openbare bibliotheken van de Franse Gemeenschap. De andere lokale voorzieningen

“OP DIT OGENBLIK BEVINDEN VELE BIBLIOTHEKEN ZICH NOG IN EEN OVERGANGSFASE. DE OUDE EN NIEUWE STRUCTUUR LOPEN NOG TE VEEL DOOR ELKAAR.”

waren de Bibliothèque publique Spéciale (BS) of Speciale Openbare Bibliotheek en de Bibliothèque publique itinérante (BI) of de Reizende Openbare Bibliotheek.

Op regionaal vlak had men de Bibliothèque publique Principale (B.Pr). Dit soort bibliotheek is niet terug te vinden in het Nederlandstalig decreet. Zij werd verplicht opgericht vóór 1984 in een gemeente met meer dan 100.000 inwoners of voor een groep van meerdere gemeentes met samen meer dan 120.000 inwoners of voor een bestuurlijk arrondissement. Zij stond in voor de coördinatie van de BL van haar werkgebied en werkte nauw samen met de andere B.Pr's. Nog op regionaal vlak was er de Bibliothèque publique Centrale (BC) of de Centrale Openbare Bibliotheek met als werkgebied de provincie. Ze organiseerde de plaatselijke en gewestelijke werkzaamheden voor de BL's en BPr's. En ten slotte op nationaal niveau was er de Centre de Lecture Publique de la Communauté Française of C.L.P.C.F. (op 1 januari 2009 hervormd tot SLP) met als werkgebied de Franse Gemeenschap en belast met de coördinatie van het openbaar bibliotheekwerk.

Met de wet van 8 augustus 1980 vond de tweede staatshervorming plaats. De cultuurgemeenschappen werden kortweg de gemeenschappen omdat de gemeenschappen zich naast de culturele aangelegenheden ook bogen over de persoonsgebonden materies, namelijk de gezondheid en de sociale bijstand. De drie gemeenschappen heetten vanaf 1980 de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap en de Duitstalige Gemeenschap, elk met hun eigen parlement en regering. Tijdens de derde staatshervorming in 1988-1989 kreeg het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vorm. Het verwierf daarenboven (net zoals de andere twee

gewesten) eigen instellingen en meer bepaald een parlement en een regering.

Met het besluit van 14 maart 1995 legde de regering normen vast op gebied van het aantal inschrijvingen, ontleeningen, beschikbare boeken, openingsuren, enz. evenals de minimale opleidingen voor het technisch en leidinggevend personeel opdat een bibliotheek zou kunnen worden gesubsidieerd. De lokale openbare bibliotheken werden geïnclassificeerd in categorie A, B en C. Dit was op basis van de structuur van het netwerk; de toegang tot ruimtes, diensten en collecties; de aankoopbeleid; de analyse van de aanvragen; leesontwikkelingsplan; de middelen tot het vereenvoudigen van het zoeken van informatie; het personeelskader plus de mate van de bijscholing van het gesubsidieerd personeel met een bibliotheekvorming.

RPL NA HET DECREET VAN 30 JUNI 2009

Tussen 1978 en 2009 is er heel veel veranderd op gebied van openbare leetuurvoorziening, mede door de komst van internet en de grotere vorm van professionaliteit. Het decreet van 2009 stelt vooral de leesvaardigheid en de taalontwikkeling in al haar vormen centraal. Het stimuleert alle mogelijke initiatieven die ervoor zorgen dat de bibliotheken op de meest efficiënte manier hun missie kunnen volbrengen: permanente toegang tot de geschreven taal, de lectuur en kennis. Het decreet wil dat de RPL zijn doelstellingen spiegelt aan de huidige noden en ontwikkelingen.

DIRECTE EN STEUNOPERATOREN

Een nieuwe structuur van de RPL wordt door het decreet vastgelegd. Het onderscheidt binnen het netwerk twee soorten erkende operatoren, namelijk *opérateur direct* of directe (rechtstreekse) operator en *opérateur d'appui* of steunoperator. Met de directe

operator bedoelt men die bibliotheken die de bevolking rechtstreeks bedienen. Er worden drie types directe operatoren erkend binnen het decreet: een *bibliothèque locale* (plaatselijke bibliotheek), een *bibliothèque itinérante* (reizende bibliotheek) en een *bibliothèque spéciale* (speciale bibliotheek). De steunoperator wordt in het decreet van 2009 omschreven als volgt: "Het is een operator van de RPL die zijn diensten verleent aan de directe operatoren. Deze steunoperator oefent zijn activiteiten uit ten gunste van de erkende directe operatoren en van het geheel van het RPL. Hij is een tweedelijns operator die de directe operatoren helpt bij het verwezenlijken van hun opdrachten. Hij helpt de inrichtende machten van de bibliotheken die een erkenning als directe operator wensen te bekomen krachtens dit decreet."

In praktijk zijn er twee soorten steunoperatoren. De eerste is de vroegere centrale bibliotheek.

De Bibliothèque publique Centrale (BC) of Centrale Openbare Bibliotheek assisteert de openbare bibliotheken binnen een provinciaal werkgebied of het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In het nieuwe decreet wordt zij bestempeld als een steunoperator. Er wordt één steunoperator per provincie en één voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest erkend. Zij moeten de directe operatoren helpen bij o.m. het organiseren van gemeenschappelijke diensten. Zij worden omschreven als de steunoperatoren die de directe operatoren bedienen binnen een provincie of het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit om een onderscheid te maken met de steunoperator SGLL die werkzaam is voor de gehele Franse Gemeenschap.

Om die bediening mogelijk te maken moeten ze de doelstellingen, zoals bepaald in het decreet van 30 juni 2009,

opnemen in hun ontwikkelingsplan en ook verwezenlijken. Die doelstellingen zijn o.m. een collectieve catalogus creëren en beheeren waarin de collecties van de directe operatoren van hun werkgebied zijn opgenomen en zorgen voor een regelmatige update van deze catalogus, het gemeenschappelijk gebruik van documentaire bronnen mogelijk maken, het creëren van partnerschappen, het organiseren van een regelmatig overleg tussen de directe operatoren onderling en tussen de operatoren en de partners, het beheersbeleid van de collecties coördineren, ook op gebied van het aanschaffen en het afvoerbeleid. Ten slotte nog het verlenen van pedagogische en logistieke hulp aan de directe operatoren bij het ontwikkelen en realiseren van hun ontwikkelingsplan. En ... de deelname aan één groot portaal, het collectief ontsluiten plus het ondersteunen van de vooropgestelde standdaarden om uitwisseling van bestanden mogelijk te maken.

De tweede soort steunoperator zijn de overheidsdiensten die werken voor de gehele Franse Gemeenschap. Zij zijn verantwoordelijk voor de opleidingen, de begeleiding en de opmaak van de statistieken. Met die overheidsdiensten bedoelt men de SGLL. In de praktijk gaat het echter om de SLP die eigenlijk het meest fungeert als steunoperator. Maar het feit dat SGLL wordt aangeduid als steunoperator geeft de andere diensten die onder SGLL vallen, de kans om een rol te spelen in de openbare leetuurvoorziening.

Ten slotte moet de SGLL als steunoperator ook de synergieën tussen de verschillende steunoperatoren organiseren om te komen tot een coördinatie van de gemeenschappelijke en gezamenlijke opdrachten. Één van de grote verschillen met de situatie vóór het decreet van 2009 is dat de *bibliothèque principale* verdwijnt in zijn huidige

vorm. Er wordt een bibliotheek gecreëerd met een heel speciaal statuut: een *bibliothèque locale encyclopédique à vocation régionale* (plaatselijke encyclopedische bibliotheek met een regionale bestemming) of kortweg *bibliothèque encyclopédique* (BE).

De collectie van deze bibliotheken moet volgens het decreet aan hogere eisen voldoen dan de andere lokale bibliotheken. Dit betekent minstens één document per inwoner van zijn eigen gemeente en de collectie moet alle klassen van de UDC-classificatie omvatten. De collecties worden ter beschikking gesteld van andere bibliotheken en gebruikers binnen het arrondissement. De aankoop van de collecties van de BE staat dus in functie van de noden van de lokale bibliotheken. Ze waken erover dat de collectie alle domeinen omhelst.

Haar vroegere dienstverlening ten opzichte van de oorspronkelijke lokale bibliotheken blijft enigszins bestaan. Die diensten bestonden uit: minstens eenmaal een overleg organiseren met de lokale openbare bibliotheken, het ondersteunen van promotie- en leescampagnes in samenwerking met de SLP, de deelname aan IBL op gemeentelijk niveau, helpen bij de aankoop van collecties van de lokale bibliotheken van het werkgebied, overmaken van catalografische gegevens, helpen bij het wieden van collecties, ... Zij wordt binnen het decreet beschouwd als een plaatselijke directe operator.

DE PROFESSIONELE BIBLIOTHEEKVERENIGINGEN
De F.I.B.C. en de A.P.B.D. zijn de twee erkende professionele bibliotheekverenigingen. Het F.I.B.C. staat voor La Fédération Interdiocésaine des Bibliothécaires et Bibliothèques Catholiques of de interdiocesane federatie van katholieke bibliotheken en bibliothecarissen. Het A.P.B.D. staat voor

L'Association Professionnelle des Bibliothécaires et Documentalistes of de professionele vereniging voor bibliothecarissen en documentalistes, een vzw opgericht in 1975. Deze organisaties zijn erkend binnen het decreet van 10 april 2003 betreffende de werking van de adviesinstanties die werkzaam zijn binnen de culturele sector. Zij vallen binnen het decreet van 2009 onder de noemer van erkende representatieve organisaties van bibliothecarissen en bibliotheken. Om erkend te worden door de Franse Gemeenschap moeten ze een plan indienen waarin hun werkings- en programmatiedoelstellingen zijn opgenomen conform de bepalingen binnen het decreet. Zij sluiten een vijfjarige programmaovereenkomst met

de Franse Gemeenschap die hen recht geeft op een subsidie van 40.000 euro mits ze aan een aantal voorwaarden voldoen.

PARTNERS

Één van de fundamentele zwaartepunten van het decreet is het samenwerken van de bibliotheken met de andere sociale en culturele sectoren door het ontwikkelen van synergieën. Dit zowel met culturele centra, instellingen die werken rond alfabetisering, jeugdhuizen, met de OCMW's als met de scholen. Het voorziet heel uitdrukkelijk de integratie van de rol van de partners van de bibliotheken in het ontwikkelingsplan. Het decreet verplicht om een Conseil de développement de la lecture (een

ontwikkelingsraad van de openbare leatuurvoorziening) te vormen waarin al de betrokken sociale, opvoedkundige en culturele actoren in vertegenwoordigd zijn. Deze raad zou kunnen afgeleid worden van de Culturele raad, de beheersraad van de culturele centra.

HET RPL IN BEELD

(* zie fig. 1 Réseau public de la Lecture vóór het decreet van 30 april 2009)

De structuur van het RPL was voor het decreet van 30 april 2009 een hiërarchische structuur. Hier ging het meer om operatoren waarvan de werking vrij geïsoleerd was en die enkel via een decreet met elkaar verbonden waren. Hier sprak men dan ook eerder over een *Réseau de la Lecture publique*.

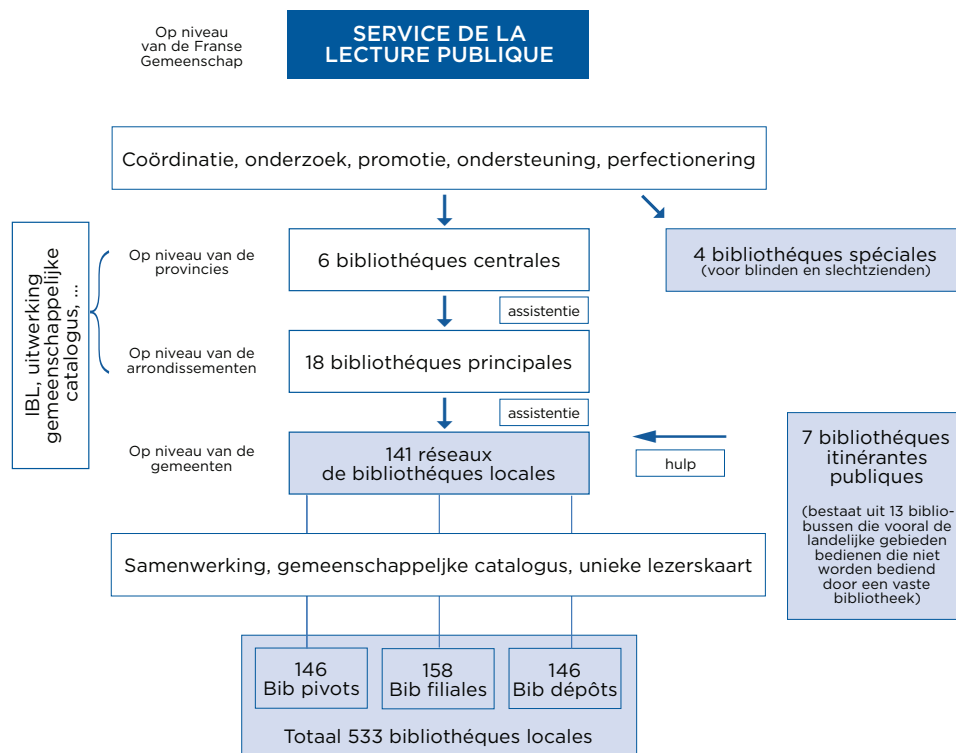

Fig. 1. Réseau public de la Lecture vóór het decreet van 30 april 2009.

Noot: De structuur is overgenomen uit het artikel Les bibliothèques publiques en pleine mutation ? in Faits & Gestes. Enkele benamingen werden omgezet in het Nederlands. Het heeft de situatie terug van de RPL in 2004. Het artikel is online te vinden op http://www.faitsetgestes.cfwb.be/anciens_annees2.asp#retour, bij publications 2006.- Geraadpleegd op 11 december 2012.

(*zie fig. 2 Réseau public de la Lecture na het decreet van 30 april 2009)

In het nieuwe decreet wordt het accent meer gelegd op de relaties en partnerschappen die worden ontwikkeld door de verschillende operatoren en legt die ook vast als erkenningsvoorwaarden

binnen het ontwikkelingsplan. Het gaat nu om een netwerk dat bibliotheken en anderen die begaan zijn met lezen binnen eenzelfde werkgebied met elkaar verbindt. Elke centrale bibliotheek is een steunoperator verbonden met andere bibliotheken of directe operatoren binnen de provincie. Wie met wie verbonden is, is gebaseerd op de types erkende bibliotheken per provincie. Bijv. in de provincie Luik heb je de Centrale bibliotheek als steunoperator, een *bibliothèque itinérante*, *bibliothèque spéciale*, *bibliothèque encyclopédique* en een *réseau de bibliothèques locales* als de directe operatoren. In het midden staat SGLL maar eigenlijk is het vooral de SPL die de ondersteunende operator is. De twee

professionele bibliotheekverenigingen, F.I.B.B.C. en A.P.B.D. bevinden zich ook in het kader. Niet zozeer omdat ze operatoren zijn in de strikte zin maar wel omwille van hun belang voor de gehele werking van de bibliotheken. Om het belang aan te tonen van de partners werden ze aan de presentatie toegevoegd, weliswaar buiten het kader omdat ze geen operator zijn van de RPL.

Noot: Deze voorstelling is een eigen interpretatie van de RPL volgens het decreet van 30 april 2009. Deze is tot stand gekomen met hulp van Natacha Wallez, praktijkleerkracht aan het IESSID, en Véronique Leroy, juridisch medewerker binnen de SLP.

CONCLUSIE

Het is duidelijk dat het decreet van 30 april 2009 het gehele RPL door elkaar heeft geschud. Waar het vroeger een meer hiërarchische structuur had, ligt nu het accent meer op de samenwerking tussen de verschillende soorten bibliotheken. De bibliotheken worden vanaf heden aangeduid als directe en steunoperatoren. Het probleem is dat die nieuwe structuur wel terug te vinden is in de artikelen van het nieuwe decreet en zijn uitvoeringsbesluit van 19 juli 2011 maar dat het nog maar weinig zichtbaar is. Op dit ogenblik bevinden vele bibliotheken zich nog in een overgangsfase. De oude en nieuwe structuur lopen nog te veel door elkaar. De informatie op de eigen site van de Franstalige openbare bibliotheken, www.bibliotheques.be, is nog niet aangepast aan de nieuwe situatie. Allemaal zaken die tegen eind 2014, het einde van de overgangsfase van het oude decreet van 1978 naar het nieuwe decreet, zouden moeten geïmplementeerd zijn. ■

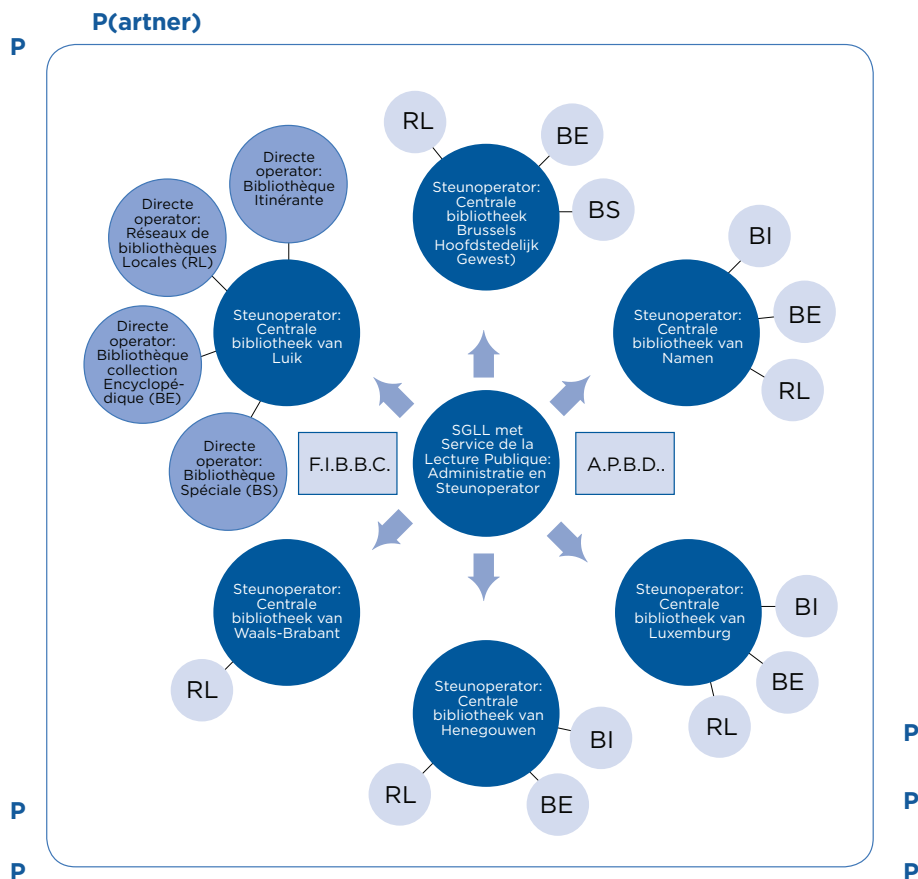

Fig. 2. Réseau public de la Lecture na het decreet van 30 april 2009.